

بررسی تطبیقی

تنگه هرمز و تنگه‌های بسفر و داردانل

زهرا سلیمانی

سرشناسه	: سلیمانی، زهرا-۱۳۶۷
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی تطبیقی تنگه هرمز و تنگه‌های بسفر و دارداتل / زهرا سلیمانی
مشخصات نشر	: گلستان: نشر کیسان، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۸ ص
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۷۲۹۳-۰۲-۹: ۲۵۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
موضوع	: Iran Straits -- تنگه‌ها -- ایران
موضوع	: Turkey Straits -- تنگه‌ها -- ترکیه
موضوع	: Hormuz, Strait of -- تنگه هرمز
موضوع	: Hormuz, Strait of -- Strategic aspects -- جنبه‌های استراتژیکی
موضوع	: (Turkey) Bosphorus -- بسفر
موضوع	: (Turkey) Jordanilles -- دارداتل
رده بندی کنگره	: ۶۷۰/۶۰
رده بندی دیویی	: ۴۴۶/۳۴۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۶۲۱۴۸۳۵

نام اثر	: بررسی تطبیقی تنگه هرمز و تنگه‌های بسفر و دارداتل
نام مؤلف	: سلیمانی
گرافیکست	: صیقه قلان
ناشر	: کیسان
قطع	: ۱۶
بند	: پیشگام
نوبت چاپ	: ۱۳۹۹/اول
شمارگان	: ۵۰۰ نسخه
قیمت	: ۲۵۰۰۰ تومان
شابک	: 978-622-7293-02-9

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۱
فصل اول: اهمیت تنگه‌ها در عرصه بین‌الملل.....	۵
تنگه‌ها.....	۵
فصل دوم: اثرات متقابل قدرت، سیاست و جغرافیا در تنگه‌های مهم جهان.....	۹
شاخص بندی تنگه‌های جهان.....	۹
استراتژی دریایی در زمان نظام ده قطب.....	۱۳
فصل سوم: جهانی شدن و تجارت دریایی.....	۱۹
جهانی شدن.....	۱۹
تغییر در اهمیت و کارکرد تنگه‌های مهم در طول تاریخ.....	۲۱
تفاوت در مفهوم و مصداق تنگه استراتژیک در دوره جهانی شدن.....	۳۱
فصل چهارم: ویژگی‌های ژئوپلیتیکی ترکیه و نقش آن در راهبرد دفاعی	
ایران.....	۳۵
حوزه ژئوپلیتیکی ترکیه.....	۳۵
عوامل ژئوپلیتیکی کشور ترکیه.....	۳۵
تهدیدات ترکیه علیه امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران.....	۴۲
ترکیه و تبدیل آن به هاب انرژی منطقه‌ای.....	۴۵
تفاوت بین کشور ترانزیت انرژی و هاب انرژی.....	۴۷
انگیزه‌های ترکیه برای تبدیل شدن به یک هاب انرژی.....	۵۱

- ۵۲..... آیا ترکیه می‌تواند به یک هاب انرژی تبدیل شود؟
- ۵۴..... ترکیه و ایفای نقش چهارراه انرژی
- ۵۵..... موقعیت ترکیه در نزدیکی به ذخایر انرژی و مسیر تبادل انرژی
- ۵۷..... سیاست خارجی فعال و پویا

- فصل پنجم: اهمیت استراتژیک تنگه هرمز در مقایسه با تنگه‌های بین‌المللی
- ۶۹..... جهان
- ۶۹..... ویژگی‌های ممتاز ژئوپلیتیکی ایران
- ۷۳..... بررسی تنگه‌های استراتژیک جهان
- ۷۹..... اهمیت منطقه خلیج فارس
- ۸۰..... مسائل ارزش‌فرین تنگه هرمز

- ۸۷..... فصل ششم: نظام حقوقی تنگه هرمز
- ۸۷..... آبراه‌های بین‌المللی
- ۸۸..... تنگه‌های بین‌المللی
- ۹۰..... نظام تنگه‌ها در کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریا
- ۹۲..... تنگه هرمز و اهمیت آن
- ۹۳..... نظام حقوقی تنگه هرمز
- ۹۸..... رژیم حقوقی آبراه‌های بین‌المللی: تنگه هرمز از منظر حقوق بین‌الملل
- ۱۰۳..... مروری بر نظام حقوقی آبراه‌های بین‌المللی و حق عبور
- ۱۰۸..... وضعیت تنگه هرمز از نظر حقوق بین‌الملل
- ۱۱۵..... چگونگی مسدود نمودن تنگه هرمز
- ۱۱۷..... رژیم حقوقی بین‌المللی عبور ناوگان جنگی از تنگه هرمز

- ۱۲۱..... فصل هفتم: رژیم حقوقی بین‌المللی ناظر بر تنگه‌های بین‌المللی
- ۱۲۱..... کانال‌های بین‌المللی
- ۱۲۵..... رژیم حقوقی عبور
- ۱۲۹..... مفاد کنوانسیون‌های دریایی
- ۱۳۱..... عبور ناوهای جنگی از تنگه‌های بین‌المللی
- ۱۳۵..... رژیم حقوقی عبور و مرور از تنگه هرمز در زمان صلح و جنگ

۱۳۸.....	بررسی تطبیقی عبور ناوهای جنگی از تنگه‌ها با نگاه به قانون مناطق دریایی ایران و کنوانسیون ۱۹۸۲
۱۴۲.....	موقعیت استراتژیکی و ژئواکونومیکی تنگه‌های بسفر و داردانل
۱۴۴.....	جغرافیای تنگه داردانل و تنگه بسفر
۱۴۴.....	کنوانسیون بین‌المللی مونترو
۱۴۷.....	فصل هشتم: موقعیت ژئوپلیتیک تنگه‌های بسفر و داردانل
۱۴۷.....	موقعیت ژئوپلیتیک ترکیه
۱۴۸.....	سیاست‌های ترکیه در بخش انرژی
۱۴۹.....	نارنگه‌های ترکیه
۱۵۴.....	مقررات حاکم بر تنگه‌ها (هرمز و بسفر و داردانل)
۱۶۱.....	تنگه استریت بزرگ در دریای پارس
۱۶۴.....	نظام‌های حقوقی خاص تنگه‌های بین‌المللی
۱۶۶.....	تنگه‌های ترکیه
۱۶۹.....	نتیجه‌گیری
۱۷۵.....	منابع

مقدمه

حقوق بین‌الملل دریاهای (یا به اختصار حقوق دریاهای) یکی از قدیمی‌ترین و مهم‌ترین گرایش‌های حقوق بین‌الملل عمومی می‌باشد. این بدان جهت می‌باشد که دریاهای همواره استفاده‌های گوناگونی را برای ملت‌ها و دولت‌ها به همراه داشته‌اند، از کشتیرانی و تجارت دریایی گرفته تا بهره‌برداری از منابع زنده (مانند ماهیان) و منابع غیر زنده (مانند منابع معدنی و نفت و گاز). نیرب تنظیم اینگونه استفاده‌ها و برقراری نظم حقوقی در استفاده از دریاهای همواره ایجاب نموده است تا قواعد و مقررات حقوقی وضع شوند تا بر اینگونه استفاده‌های از دریاهای حاکم باشند. بر اساس این ضرورت بوده است که در دوران معاصر یک نظام حقوقی بین‌المللی به‌عنوان جزئی از نظام حقوق بین‌الملل عمومی شکل گرفته که حقوق بین‌الملل دریاهای نامیده شده است. بدین سبب و با توجه به توسعه‌های صورت گرفته در دهه‌های اخیر در زمینه این گرایش از حقوق بین‌الملل، به‌سادگی می‌توان حقوق بین‌الملل دریاهای را اینگونه تعریف نمود: «حقوق بین‌الملل دریاهای مجموعه‌ای از قواعد، مقررات و اصول حقوقی بین‌المللی است که بر روابط میان دولت‌ها و برخی بر روابط میان دولت‌ها با سازمان‌های بین‌المللی و در برخی موارد با افراد در چارچوب استفاده‌های از دریاهای حاکم می‌باشند. بدیهی است که حقوق بین‌الملل دریاهای بر همه مناطق دریایی دولت‌های ساحلی و بر همه دریاهای اقیانوس‌های جهان حاکم می‌باشد. بدین ترتیب حقوق بین‌الملل دریاهای قواعدی را دربر می‌گیرد که بر بیش از دو سوم از کره زمین حاکم می‌باشند و این نکته به خوبی اهمیت این گرایش از حقوق بین‌الملل دریاهای را نشان می‌دهد. موقعیت استراتژیکی، موقعیتی است که به صورت بالقوه قدرت کنترل جهان را به

دارنده آن بدهد. به عبارت دیگر، به گونه‌ای باشد که خود بازتاب‌های منطقه‌ای، قاره‌ای و جهانی داشته و یا نقطه‌ای باشد که بتواند به عنوان مرکز ارتباطی و یا تمرکز نیروهای نظامی و استحکامات دفاعی، مورد استفاده قرار گیرد. تنگه‌های استراتژیک به عنوان یک عامل جغرافیایی، به خاطر ارزش‌های ارتباطی، اقتصادی، نظامی و ژئوپلیتیکی که دارند، در موازنه قدرت منطقه‌ای و جهانی نقش مؤثری ایفا می‌کنند و دولت‌ها و قدرت‌های حاکم بر تنگه از آن به عنوان ابزاری در سیاست خارجی خود استفاده می‌کنند. بین کاربری تنگه و میزان قدرت کشور ساحلی آن رابطه مستقیم وجود دارد، یعنی هر قدر دولت ساحلی تنگه، قوی‌تر و قدرتمندتر باشد، به همان نسبت امکان استفاده از تنگه به عنوان ابزار اعمال سیاست خارجی در امور منطقه‌ای و جهانی برای آن بیشتر خواهد بود. مسیرهای بین‌المللی دریایی، از مکان‌های مشخصی مانند آبراهه‌ها، تنگه‌ها و دماغه‌ها تشکیل شده‌اند، در حدود نزدیک به ۵۰ درصد مورد از چنین مکان‌هایی در جهان وجود دارد، اما تنها تعداد انگشت‌شماری از آنها اهمیت استراتژیک دارند. تنگه‌ها به عنوان نقاطی قابل تعریف‌اند که از عمق کم و عرض باریک برخوردار بودند که حمل و نقل ایمن با توجه به این شرایط بسیار آسیب‌پذیر می‌شود و ظرفیت عبور از آنها هم‌زمان با افزایش میزان تجارت دریایی و افزایش اندازه کشتی به چالش کشیده می‌شود. به همین دلیل تنگه‌ها در مجاورت کشورهای به لحاظ سیاسی بی‌ثبات قرار دارند که خطر حمل و نقل دریایی را افزایش می‌دهند و به دسترسی و استفاده از آنها لطمه می‌زند. در سال‌های اخیر تهدید تروریسم توجهات بیشتری را بر جریان‌های حمل و نقل نفت معطوف ساخته است، معیار استراتژیک می‌توانند مین‌گذاری شوند و یا به وسیله نیروهای نظامی، سیستم‌های موشکی یا ترپخانه بسته شوند. تنگه‌ها به عنوان پاشنه آشیل‌های جغرافیای اقتصاد جهانی هستند. تنگه هرمز واقع در جنوب ایران و آبراه متصل‌کننده خلیج فارس به دریای عمان و آب‌های آزاد است. این تنگه کشورهای حاشیه خلیج فارس و سایر کشورهای جهان در حوزه تجارت، کشتیرانی و انرژی را به همه متصل می‌کند، در کنار سایر این تنگه‌های بین‌المللی، تنگه هرمز به طور خاص در طی دوره‌های تاریخی دارای اهمیت ژئواستراتژیک، ژئواکونومیک، ژئوپلیتیک بوده است و با توجه به جایگاه بین‌المللی این تنگه، نقش مهمی در سیاست این کشورها و حقوق

بین‌الملل ایفا می‌کند. تنگه بسفر و داردانل که این دو تنگه قاره آسیا را به اروپا متصل می‌نماید، سالانه حدود ۵۰/۰۰۰ کشتی نفت‌کش از تنگه بسفر عبور می‌کند و یکی از پرترددترین تنگه‌های جهان می‌باشد. امروزه کشتی‌های بازرگانی، نظامی و نفت‌کش‌های که از دریای سیاه می‌آیند، تنها از دو تنگه بسفر و داردانل می‌توانند بار خود را به دریای آزاد برسانند. با وجود معبر داردانل و تنگه بسفر تنها نقطه پیوند بین دریای سیاه و دریای مدیترانه شکل می‌دهد، این تنگه دارای اهمیت استراتژیک است. ذخایر دریای خزر برای رسیدن به بازارهای خارجی باید از دریای سیاه و به وسیله تنگه بسفر به دریای مدیترانه متصل شود.